

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ
ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИMECHANISMS OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD
OF FORMATION AND IMPLEMENTATION OF ENVIRONMENTAL POLICY

У статті систематизовано механізми державного управління у сфері формування та реалізації екологічної політики. Представлено обґрунтування теоретико-методологічних засад механізмів формування та реалізації політики екологічної безпеки як частини національної безпеки держави в умовах трансформаційного суспільства. Підсумки вивчення теоретико-методологічних засад державного управління реалізацією екологічної політики на регіональному рівні у сфері формування та реалізації екологічної політики показує, що вони складають сукупність способів і методів, які були застосовані органами державної влади під час законодавчого регулювання наявних екологічних проблем із метою забезпечення їх розв'язання, задоволення потреб суспільства в природних ресурсах, вжиття заходів, спрямованих на відтворення та збереження цих ресурсів. Визначено механізм державного управління у сфері формування та реалізації екологічної політики як сукупність цілей, принципів, функцій, форм, методів та інструментів, за допомогою яких держава як суб'єкт регулювання здійснює нормативно-правове регулювання у сфері захисту довкілля, створює умови для ефективного й раціонального природокористування та відновлення екосистем; сприяє сталому розвитку держави, суспільства й території; формує структурно-функціональне й організаційно-управлінське забезпечення контролю та моніторингу в екологічній сфері; представляє інтереси громадськості у сфері захисту життя та здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища. Виділено й проаналізовано основні механізми державного управління у сфері формування та реалізації екологічної політики: нормативно-правовий; адміністративно-організаційний; фінансово-економічний; інформаційно-комунікаційний; інституційний. Екологічна політика є системою механізмів державного й публічного управління у сфері екології та охорони навколишнього середовища, що сприяють досягненню цілей сталого розвитку держави в цілому й окремих регіонів як соціально-еколого-економічних систем.

Визначено чинники вдосконалення та відтворення механізмів державного управління: регіональна специфіка державного управління; багатосуб'єктність державного управління у сфері охорони довкілля у вигляді державно-приватно-громадського партнерства; євроінтеграційні орієнтири екологічного розвитку на національному й регіональному рівнях.

Ключові слова: державна екологічна політика, механізми державного управління у сфері формування та реалізації екологічної політики, нормативно-правові механізми, фінансово-економічні механізми, адміністра-

тивно-організаційні механізми, інформаційно-комунікаційні механізми, інституційні механізми.

The article systematizes the mechanisms of public administration in the field of formation and implementation of environmental policy. The substantiation of theoretical and methodological bases of mechanisms of formation and realization of policy of ecological safety as a part of national security of the state in the conditions of transformational society is presented. The results of studying the theoretical and methodological principles of public management of environmental policy at the regional level in the formation and implementation of environmental policy shows that they are a set of methods and techniques used by public authorities in legislative regulation of existing environmental problems to ensure their solution, meeting the needs of society in natural resources, taking measures aimed at the reproduction and conservation of these resources. The mechanism of public administration in the field of formation and implementation of environmental policy is defined as a set of goals, principles, functions, forms, methods and tools by which the state as a subject of regulation carries out: regulatory and legal regulation in the field of environmental protection; creates conditions for efficient and rational use of nature and restoration of ecosystems; contributes to the sustainable development of the state, society and territories; forms structural-functional and organizational-managerial support of control and monitoring in the ecological sphere; represents the interests of the public in the field of protection of life and health of the population from the negative impact caused by environmental pollution. The main mechanisms of public administration in the field of formation and implementation of environmental policy are identified and analyzed: regulatory and legal; administrative and organizational; financial and economic; information and communication; institutional. Environmental policy is a system of mechanisms of state and public administration in the field of ecology and environmental protection, which contribute to the goals of sustainable development of the state as a whole and individual regions as socio-ecological and economic systems.

The factors of improvement and reproduction of mechanisms of public administration are determined: regional specifics of public administration; multi-subjectivity of public administration in the field of environmental protection in the form of public-private-public partnership; European integration guidelines for environmental development at the national and regional levels.

Key words: state ecological policy, mechanisms of public administration in the sphere of formation and realization of ecological policy, normative-legal mechanisms, financial-economic mechanisms, administrative-organizational mechanisms, information-communication mechanisms, institutional mechanisms.

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2020.20.5>

Буканов Г.М.

к. політ. наук, доцент,
докторант кафедри менеджменту
та управління проєктами
Дніпропетровський регіональний
інститут державного управління
Національної академії державного
управління при Президенті України

Постановка проблеми в загальному вигляді. У сучасних умовах актуалізація проблем управління сталим розвитком вимагає розроблення ефективної системи механізмів регулювання у сфері формування та реалізації екологічної політики, де провідну роль відіграє держава й державні органи управління. Отже, виникає потреба в концептуалізації такого виду управління, як екологічне, в основі якого лежить управлінська функція держави. Р. Білоскурський, систематизуючи напрацювання українських науковців, виділив ключові тези досліджень державного екологічного регулювання: 1) забезпечення екологічної безпеки, збереження стану й потенціалу довкілля, відтворення природних ресурсів; 2) долання руйнівних, експлуатаційних схем добування, використання природних ресурсів; 3) задоволення екологічних потреб населення, контроль рівня антропогенного навантаження; 4) важливість природоохоронної діяльності, нормативів якості довкілля; 5) стохастичність екологічних процесів, що ускладнює можливості їх регулювання; 6) стратегічний орієнтир на цілі сталого розвитку [3, с. 7]. Реалізація зазначених завдань передбачає розробку стратегічних напрямів державної екологічної політики й механізмів її реалізації на загальнонаціональному й регіональному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам, становленню та дослідженню реалізації екологічної політики в Україні присвячено роботи відомих науковців і фахівців, таких як В. Андронов, Г. Білявський, В. Бугас, Б. Буркинський, О. Веклич, Д. Ветвицький, І. Драган, О. Заржицький, В. Кравців, О. Лазор, Н. Малиш, О. Мягченко, Є. Хлобистов, В. Шевчук та інші. Систематизацією та аналізом функціонування механізмів державного управління у сфері охорони довкілля займалися такі вчені, як М. Андрієнко, О. Дзюбенко, О. Колєнов, О. Малєки, С. Ожго, А. Омаров, О. Федорчак, В. Шако й інші.

Метою статті є виокремлення та систематизація механізмів державного управління у сфері формування та реалізації екологічної політики в Україні.

Виклад основного матеріалу. Аналіз літературних джерел дозволяє стверджувати про відсутність єдиного підходу щодо трактування державної екологічної політики. Державна екологічна політика, як зазначає Г. Балюк, – це особливий різновид державної політики, її самостійний напрям. Акцентуючи на такій основній рисі державної екологічної політики, як її державно-вольовий характер, необхідно підкреслити й низку її специфічних ознак. Вона побудована на праві й пов'язана з правом (і не лише з екологічним), водночас

екологічне право є об'єктом державної екологічної політики й одночасно одним із найважливіших засобів її реалізації. Вона має різні рівні (загальнодержавний, регіональний, муніципальний, локальний), здійснюється правовими методами, спирається на примус, є публічною, офіційною [2, с. 10]. Х. Марич вказує на те, що «стратегія екологічної політики має визначати не лише пріоритетні цілі й напрями, але й відповідні заходи й засоби для їх реалізації з урахуванням реального стану довкілля та тенденцій до змін у ньому, потреб соціального й економічного розвитку країни на основі фундаментальних доктринальних положень» [11, с. 190]. Л. Сергієнко, О. Дзюбенко й С. Ожго стверджують, що «державна екологічна політика є комплексом законодавчо визначених цілей і завдань, засобів та інструментів, заходів і дій органів державної влади на всіх рівнях у сфері екології та охорони навколишнього середовища, що спрямовані на збереження та відтворення, а також охорону навколишнього природного середовища, максимально ефективного використання природноресурсного потенціалу країни, забезпечення раціонального, екологічно безпечного господарювання та високоефективного збалансованого природокористування шляхом запровадження інноваційних та екологічних технологій, створення сприятливих умов для забезпечення екологічної безпеки держави й безпечного життя її громадян» [15, с. 192–193].

На думку О. Колєнова, механізмом формування та реалізації державної екологічної політики доцільно вважати сукупність цілей, принципів, функцій, форм, методів та інструментів, за допомогою яких держава (суб'єкт регулювання) впливає на об'єкти регулювання з метою збереження безпечного для існування живої та неживої природи навколишнього середовища, захисту життя та здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства й природи, охорону, раціональне використання та відтворення природних ресурсів [8, с. 357].

Досліджуючи державне управління з позицій соціального, економічного й екологічного розвитку, С. Домбровська, В. Коврегін, А. Помаза-Пономаренко, О. Колєнов зазначають, що механізмом формування державного управління у сфері безпеки соціально-еколого-економічних систем доцільно вважати комплекс методів та інструментів державного впливу у сфері охорони навколишнього середовища, раціонального природокористування, розвитку «зеленої» економіки й покращення добробуту громадян [6, с. 43].

Таким чином, механізм державного управління у сфері формування та реалізації екологічної політики можна визначити як сукупність цілей, принципів, функцій, форм, методів та інструментів, за допомогою яких держава як суб'єкт регулювання: 1) здійснює нормативно-правове регулювання у сфері захисту довкілля; 2) створює умови для ефективного й раціонального природокористування та відновлення екосистем; 3) сприяє сталому розвитку держави, суспільства й територій; 4) формує структурно-функціональне й організаційно-управлінське забезпечення контролю та моніторингу в екологічній сфері; 5) представляє інтереси громадянської суспільності у сфері захисту життя та здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища тощо.

О. Колєнов виокремлює такі механізми формування та реалізації державної екологічної політики в Україні: політико-адміністративний, інституційно-правовий, організаційний, фінансово-економічний, інформаційно-освітній [8, с. 357]. Водночас автор виділяє системний інструментарій механізмів державної системи екологічної безпеки України, до яких відносить такі: 1) організація, управління та контроль за дотриманням вимог екологічної безпеки; 2) планування та координація комплексних програм охорони довкілля та раціонального природокористування; 3) контроль за дотриманням єдиної державної політики, що гарантує надійність і стійке функціонування народногосподарських об'єктів безпеки; 4) запобігання та ліквідація екологічних наслідків промислових аварій, природних катастроф і стихійних лих; 5) оцінка стану екологічної безпеки на всій території України й в окремих її адміністративно-територіальних утвореннях, прогнозування її динаміки [9, с. 132].

М. Андрієнко, В. Шако за функціональною ознакою механізми реалізації державної екологічної політики поділяють на основні – організаційний, правовий, економічний – і допоміжні: кадровий, інформаційний і громадського впливу, які спираються переважно на регулятивне екологічне національне й міжнародне законодавство, стандарти й норми [1, с. 48]. А. Омаров до основних державно-управлінських механізмів екологічної безпеки держави відносить: 1) фінансово-економічний механізм екологічної безпеки; 2) організаційний механізм – державну систему екологічної безпеки держави; 3) технологічні механізми забезпечення екологічної безпеки держави; 4) правовий механізм забезпечення екологічної безпеки держави; 5) інформаційний механізм забезпечення екологічної безпеки [13, с. 3].

Л. Сергієнко, О. Дзюбенко й С. Ожго виокремлюють правовий, економічно-фінансовий, інформаційно-комунікаційний та інституційний механізми державного управління у сфері реалізації екологічної політики [11]. О. Малєки зосереджує увагу на таких механізмах управління, як екологічний моніторинг, фінансово-економічний механізм, публічно-приватне партнерство, екологічна освіта [10].

Таким чином, можна виділити такі механізми державного управління у сфері формування та реалізації екологічної політики: 1) нормативно-правовий; 2) адміністративно-організаційний; 3) фінансово-економічний; 4) інформаційно-комунікаційний; 5) інституційний.

Нормативно-правовий механізм державного управління у сфері формування та реалізації екологічної політики. На стратегічному рівні пріоритети екологічної політики визначені в Законі України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 р. [7]. Поряд із цим основним документом, який визначає засади державної екологічної політики в Україні, є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264-XII. Він проголошує та запроваджує систему управління в галузі природокористування [14].

Отже, основними функціональними завданнями нормативно-правового механізму державного управління у сфері формування та реалізації екологічної політики є: 1) створення та вдосконалення дієвого й ефективного екологічного законодавства; 2) приведення національного екологічного законодавства у відповідність до вимог законодавства Європейського Союзу не лише формально, але й у площині практичного застосування; 3) імплементація в національне законодавство положень міжнародних угод і конвенцій щодо охорони довкілля та сталого розвитку; 4) законодавче закріплення загальних принципів і цілей діяльності державних органів із питань охорони довкілля; 5) законодавство декларує забезпечення екологічних прав та участь громадянської суспільності в прийнятті екологічно значущих рішень; 6) законодавче забезпечення впровадження системи управління екологічними ризиками в усіх галузях національної економіки, що сприятиме запобіганню катастрофам техногенного й екологічного характеру.

У межах *адміністративно-організаційного* механізму державного управління у сфері формування та реалізації екологічної політики можна виокремити дві його складові частини: організаційну й адміністративну. Організаційну складову частину адміністративно-органі-

заційного механізму реалізують органи державної влади й суб'єкти, що мають спеціальні повноваження. Адміністративні механізми здебільшого мають дозвільний і контрольний характер. Вони мають велике значення в контексті забезпечення раціонального природокористування. Серед адміністративних механізмів державного регулювання у сфері реалізації екологічної політики найпоширенішими у вітчизняній і міжнародній практиці, на думку Р. Білоскурського, є такі: 1) просто-рвово-функціональне структурування ландшафтів із зонуванням територій; 2) дозволи й ліцензії на правокористування ресурсами; 3) норми, стандарти, квоти: екологічні норми; норми грошової оцінки земель, різних природних об'єктів; виробничо-технологічні норми; норми зношення основних фондів; норми поводження з відходами; норми навантаження на територію (об'єкт); екологічні права й квоти; 4) екологічна сертифікація, маркування споживчої продукції, в тому числі щодо виробництва екологічно чистої продукції, відзначення екологічно чистого середовища її виробництва; 5) санкції (обмеження, зупинення та припинення діяльності, в тому числі як наслідок кримінальної відповідальності за екологічні злочини, штрафи за порушення норм і стандартів природокористування; 6) договірне регулювання: договори, концесії; угоди про використання природних ресурсів із наступним їх відновленням; договори співпраці в екологічній сфері (міждержавні, міжрегіональні, міжмуніципальні); 7) митне регулювання; 8) програмні нормативи: міжгалузеві баланси, паливно-енергетичні баланси; організаційні форми: території спеціального призначення; спеціальні підприємницькі й некомерційні утворення з метою здійснення екологічних інновацій, наукових досліджень [4, с. 17–19].

Отже, основними функціональними завданнями адміністративно-організаційного механізму державного управління у сфері формування та реалізації екологічної політики є: 1) розроблення основних засад (стратегії) державної політики, програм, планів із питань сталого розвитку, зміни клімату, формування екомережі, захисту територій і населення від надзвичайних ситуацій техногенного й природного характеру тощо; 2) забезпечення ефективного попередження та здійснення контролю-наглядової діяльності за шкідливими для довкілля та здоров'я чинниками; 3) створення умов для реалізації кадрового, матеріально-технічного, інформаційного напрямку діяльності суб'єктів відносин у сфері реалізації екологічної політики на національному, регіональному й місцевому рівнях; 4) ведення дер-

жавних кадастрів та облік об'єктів природного капіталу держави; 5) створення системи державних інституцій, покликаних безпосередньо вести природоохоронну діяльність і нагляд за станом навколишнього середовища.

Фінансово-економічний механізм державного управління у сфері формування та реалізації екологічної політики можна визначити як систему фінансово-економічних форм, методів, важелів та інструментів, що використовуються в економічній діяльності держави й у системі державного управління за відповідними нормативними, правовими й інформаційними чинниками. Виділений механізм найчастіше пов'язують із таким поняттям, як «державне регулювання еколого-економічного розвитку», яке трактують як «цілеспрямований вплив на ринкові процеси з узгодженням економічних та екологічних інтересів, забезпеченням економічного зростання в обґрунтованих межах і покращенням якості життя населення зі стратегічною орієнтацією на цілі сталого розвитку» [3, с. 7].

Основними функціональними завданнями фінансово-економічного механізму державного управління у сфері формування та реалізації екологічної політики є: 1) запровадження системи екологічного менеджменту на всіх рівнях державного управління, особливо в аспекті застосування його економічних інструментів; 2) оптимізація бюджетного й позабюджетного фінансування у сфері охорони довкілля (екологічне оподаткування, пільгове кредитування та субсидіювання тощо); 3) стимулювання розвитку системи «зелених» інвестицій на основі державно-приватної взаємодії в контексті сталого розвитку.

Важливим механізмом реалізації ефективної державної політики у сфері екологічної безпеки держави, все більш значущим в умовах сучасних глобалізаційних викликів, є *інформаційно-комунікаційний* механізм, основними функціональними завданнями якого є: 1) налагоджена інформаційна й комунікаційна взаємодія з екологічними питаннями з усіма сферами суспільства й суб'єктами управління; 2) запровадження інструментів електронного екологічного урядування; 3) державно-приватно-громадська взаємодія в процесі прийняття управлінських рішень у сфері захисту довкілля на основі принципів міжсекторного соціального партнерства; 4) екологічна освіта й навчання з метою формування моделі екологічної поведінки й споживання населення, екоцентричного типу екологічної свідомості.

Інституційний механізм державного управління у сфері формування та реалізації екологічної політики являє собою систему реаліза-

ції державного управління у сфері екологічної політики, що містить: організаційно-функціональну складову частину – суб'єкти, які залучені в реалізації державної політики у сфері екології та захисту навколишнього середовища й довкілля (органи державної влади, місцевого самоврядування, інституції громадянського суспільства, спеціальні установи й заклади тощо); нормативно-правову складову частину – сукупність нормативно-правових актів, які регулюють зміст, процес формування та реалізації державної політики у сфері екології; складову частину організаційно-управлінської взаємодії – соціальне партнерство соціальних суб'єктів у реалізації державної екологічної політики.

Основними функціональними завданнями інституційного механізму державного управління у сфері формування та реалізації екологічної політики є: 1) формування інституційної системи управління у сфері захисту довкілля; 2) унормування та впорядкування партнерської взаємодії між суб'єктами управління у сфері реалізації екологічної політики; 3) нормативно-правове регулювання інституційного середовища у сфері охорони довкілля.

Звичайно, виокремлені механізми державного управління у сфері формування та реалізації екологічної політики не являють собою вичерпну систему державного регулювання у сфері охорони навколишнього середовища, але виступають як провідні групи державно-управлінських механізмів, як сукупності відповідних методів, засобів, прийомів та інструментів управління. Виділені механізми управління знаходяться в системній взаємодії один з одним і виявляють свою ефективність як сукупний синергетичний результат впливу на об'єкт управління.

Регіональний чинник системи механізмів державного управління відіграє важливу роль у реалізації екологічної політики в територіальному розрізі, що залежить від таких складових частин, як екологічний стан регіону, рівень урбанізації, наявність промислового й сільськогосподарського комплексу, інституційна сформованість органів регіональної та місцевої влади, розвиненість громадянського суспільства тощо.

Схвалена Кабінетом Міністрів України 1 квітня 2014 р. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні передбачає децентралізацію, створення належних матеріальних (майно, зокрема земля, що перебувають у власності територіальних громад), фінансових (податки й збори, що пов'язані з територією відповідної адміністративно-територіальної одиниці)

й організаційних умов для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень [12, с. 22], а тому сприяє підвищенню ефективності адміністративно-організаційного, фінансово-економічного й інституційного механізмів державного управління у сфері охорони довкілля, що втілюється в стратегію регіональної екологічної політики, завданнями якої є: розробка та виконання середньострокових регіональних планів дій з охорони навколишнього природного середовища як основного інструмента реалізації національної екологічної політики на регіональному рівні; розробка методології та підготовка місцевих планів дій з охорони навколишнього природного середовища; впровадження екологічної складової частини в стратегічні документи розвитку міст і регіонів.

У цілому, забезпечення стійкого соціального, економічного й екологічного розвитку регіону неможливе без проведення активної регіональної екологічної політики, а також без формування дієвої системи механізмів державного управління у сфері охорони довкілля.

У сучасних умовах розвитку України євроінтеграція виступає пріоритетним фактором формування та реалізації екологічної політики, що закріплено в Угоді про асоціацію України з ЄС [5]. На рівні функціонування механізмів управління сферою охорони довкілля це відбивається таким чином: 1) на рівні нормативно-правового механізму – адаптація національного екологічного законодавства до європейського; 2) на рівні адміністративно-організаційного механізму – впровадження систем екологічного менеджменту і його інструментів на основі європейських стандартів; 3) на рівні фінансово-економічного механізму – формування сприятливих умов для розвитку «зеленої» економіки й «зеленого» інвестування; 4) на рівні інформаційно-комунікаційного механізму – розвиток електронного екологічного урядування та впровадження новітніх освітніх практик формування екологічної свідомості; 5) на рівні інституційного механізму – інкорпорація європейських практик публічного управління у сфері реалізації екологічної політики.

Висновки. Механізми державного управління у сфері формування та реалізації екологічної політики виступає як система інструментів, функціональними завданнями якої є: нормативно-правове регулювання у сфері захисту довкілля; структурно-функціональне й організаційно-управлінське забезпечення контролю та моніторингу в екологічній сфері; сприяння сталому розвитку держави, суспільства й територій.

Основними механізмами державного управління у сфері формування та реалізації екологічної політики виділено: нормативно-правовий; адміністративно-організаційний; фінансово-економічний; інформаційно-комунікаційний; інституційний, на вдосконалення та відтворення яких впливають: регіональна специфіка державного управління; державно-приватно-громадське партнерство в управлінні охороною довкілля; євроінтеграційні орієнтири екологічного розвитку на національному й регіональному рівнях.

Перспективним напрямком подальших досліджень є аналіз сучасного стану реалізації механізмів державного управління у сфері екологічної політики з урахуванням специфіки регіонального розвитку України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрієнко М.В., Шако В.С. Механізми реалізації державної екологічної політики на регіональному рівні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 18. С. 47–53.
2. Балюк Г.І. Правові засади державної екологічної політики України: сучасні проблеми. *Екологічне право України*. 2017. № 3–4. С. 8–15.
3. Білоскурський Р.Р. Державне регулювання еколого-економічного розвитку: сутність, принципи, завдання. *Схід. Економічні науки*. 2016. № 6 (146). С. 5–10.
4. Білоскурський Р.Р. Механізми державного регулювання в системі еколого-економічного розвитку України. *Український журнал прикладної економіки*. 2017. Том 2. Випуск 1. С. 14–27.
5. Глава 6 Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС / Міністерство енергетики і захисту довкілля. URL: <https://menr.gov.ua/timeline/evrointegraciya.html>.
6. Домбровська С.М., Коврегін В.В., Помаза-Пономаренко А.Л., Колєнов О.М. Державне управління у сфері безпеки соціально-еколого-економічних систем : монографія. Харків : НУЦЗУ, 2017. 244 с.
7. Про основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII / Верховна Рада України. *Вісник Верховної Ради України*. 2019. № 16. Ст.70. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19?lang=uk>.
8. Колєнов О.М. Теоретичні засади механізму формування та реалізації державної екологічної політики в Україні. *Ефективність державного управління* : збірник наукових праць. 2014. Вип. 38. С. 354–360.
9. Колєнов О.М. Пріоритети реалізації й оцінювання державної політики у сфері екологічної безпеки. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. 2017. Вип. 2. С. 127–133.
10. Малеки О.А. Механізми формування та реалізації державної екологічної політики в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 19. С. 96–99.
11. Марич Х.М. Співвідношення державної екологічної політики і екологічного законодавства України. *Підприємництво, господарство і право. Екологічне право*. 2019. № 11. С. 187–191.
12. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні : колективна монографія / кол. авт. ; за заг. ред. Р.М. Плюща. Київ : РІДНА МОВА, 2016. 744 с.
13. Омаров А.Е. Управлінські механізми державної політики забезпечення екологічної безпеки. *Теорія та практика державного управління*. 2016. №3 (54). С. 1–7.
14. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
15. Сергієнко Л.В., Дзюбенко О.М., Ожго С.В. Державна екологічна політика України та правовий механізм її формування і реалізації. *Економіка, управління та адміністрування*. 2019. № 3 (89). С. 191–200.